

Egyetem ecsettel – Tisztelgés Klebelsberg Kuno szellemisége és munkája előtt

Pillerné Sonkodi Rita

pillerne.sonkodi.rita@szte.hu

SZTE JGYPK Alkalmazott Pedagógiai Intézet

Írásom gerincét az SZTE Centenárium ünnepsorozat nyitó kiállítása adja. Közel negyven festmény megszületésével tisztelgek *alma materem* előtt, és nem titkolt szándékom a köztudatban még ma is ismeretlen Klebelsberg Kuno kultuszminiszter szellemiségét feleleveníteni. Egy képzőművész a saját eszközeivel teszi ezt, ecsetjével, színeivel és gondolataival. Emblematikus épületek homlokzatait és korszakos egyetemi személyiségek portréját és tárgyait örökítettem meg. E témák mellett Klebelsberg Kuno munkásságának kiemelkedő eredményeit gyűjtöttem össze. Szeged városképi jelentőségű épületei mellett a falusi oktatás és iskolák létrehozását sem feledve alkotott maradandót. Máig élvezzük és használjuk az általa alapított könyvtárakat, kollégiumokat, iskolákat és klinikákat. Legendás munkabírása és a terhek miatt korán kellett búcsút venni a kivételes államférfitól. Szégyenünk, hogy özvegye mélyszegénységben hunyt el Szegeden. Vigasztalást az adhat, hogy ma a Dóm altemplomában egymás mellett nyugszanak a Klebelsberg kriptában.

Kulcsszavak: *Klebelsberg Kuno, közoktatás fejlődése, egyetemalapítás, kultúrpolitika, művelődés, népiskolák, könyvtáralapítás, tanyasi iskola*

Festőként írom le soraimat, s festészetemben mindig visszatükröződik az életem története. Ecsettel a kezemben egyszerűen engedem, hogy a saját életem fontos momentumai megjelenjenek a vásznon. Az alkotás és a témáim fő vonalát a családom adja. Apai nagymamám Kolozsváron látta meg a napvilágot és kezdte el az orvosegyetemet, de Trianon Szegedre sodorta őt és családját. Unokaként sosem értettem, miért történt mindez, de az öregek sosem meséltek, mi meg sosem kérdeztük őket, ezzel óriási hibát vétve. Nagymamámék minden mozdíthatót feltettek egy ekhós szerkerre, és a család Szegedre költözött, hogy nagymamám orvos lehessen. Végül Makón telepedtek le, és nagymamám négy szakvizsgával és még nagyobb szeretettel gyógyított – a szó legnemesebb értelmében.

A kolozsvári egyetem pedig bezárta kapuit, és diákostól, tanárostól Szegedre költözött. „A kolozsvári egyetemet 1872-ben alapították. Az egyetem alapításában döntő szerepet játszott Pauler Tivadar, aki mindig is szívügyének tekintette a magyar nemzeti ügy képviselését. Nem kis mértékben az ő érdeme volt a magyar oktatási nyelv (újból történő) bevezetése a felsőfokú tanintézetekben. Trefort Ágoston, aki Pauler Tivadar utódja a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium élén, 1872 szeptemberében nyújtotta be

a kolozsvári egyetem alapítására vonatkozó törvényjavaslatot. Trefort Ágoston nevéhez fűződik a kolozsvári egyetem fejlesztése. Az alapítólevelet azonban csak később, az egyetem alapításának huszonötödik évfordulóján, 1897. november 1-jén adta ki. A kolozsvári egyetem vonatkozásában utalnunk kell arra, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia korában Magyarországon (Horvátország és Szlavónia nélkül) még két tudományegyetem alapítására került sor, Debrecenben és Pozsonyban. A trianoni békeszerződés aláírását, majd ratifikálását követően a Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetemet Szegeden helyezték el” (Hamza, 2014. o. n.). Felnőtt fejjel kutattam és rajzoltam meg a családfánkat, és leltem meg az elszármazott ősokeket. Vendégtanárként a kolozsvári Házsongárdi temetőben találtam meg a szépszülők nyughelyét, pár lépésre Dsida Jenő sírjától. Meghatározó élmény maradt. Ezekből a történetekből építkezik és alkotja meg belső képi világát egy festő. A megfestése már csak részlet kérdése. Ennek a kiállításnak ez a története, és csak remélni tudom, hogy aki megtekinti, az a múltból és annak marandó világából kap útravalót.

E történetben egyetemi épületeket, meghatározó személyiségeket és a hozzájuk fűzhető tárgyakat örökítettem meg. Törvényszerű volt, hogy a Kolozsvári Egyetem régi épületével kezdjem, mely a templommal szorosan egybeolvadt az idők alatt, oly sokat mondva ezzel.

1. kép: Sonkodi Rita: Kolozsvári egyetem képe, festmény

De a korszak legnagyobb alakjának, gróf Klebelsberg Kunonak elgondolkodó, ifjúkori portréja is a tárlat irányadó képévé vált.

Ki is volt ez a gróf idegen hangzású nevével, jogi diplomájával és legendás munkabíráásával?

Ha tömören szeretném érzékeltetni, hogy mit is tett ez az ember, akkor a következő számok tükrözik nagyságát. Népiskolákat, tanyasi iskolákat – három esztendő alatt közel 5000 darabot – épített, ahol az iskolák a tanyavilág kultúrközpontjává váltak, ahol könyvtárak, olvasóköri születtek meg.

2. kép: Sonkodi Rita: Gróf Klebelsberg Kuno fiatalkori portréja, festmény

Pécsett, Szegeden és Debrecenben egyetemi építkezéseket indított el. Szülészeti és gyermekklinikák épültek elsőként, mivel a gyermekhalandóságot szerette volna megállítani. Számomra a gyermekklinika megfestésének legfőbb oka, hogy diákéveimben a nyári szünetekben nővérként dolgozhattam itt, és volt szerencsém prof. Altorjai Pista bácsi homlokát törölgetni a többórás műtétek alatt. Ő tanított meg sebészcsomókat kötni a hűtőjének fogójára rögzített cérnával.

Ilyen emlékek adják számomra egy kép megszületését.

A gyermekklinika története

Amikor a kolozsvári egyetemet 1921-ben áthelyezték Szegedre, az akkor áttelepülő gyermekklinikának az 1903 óta működő Szegedi Városi Gyermekkórház (Graef Alapítványi Gyermekkórház) adott helyet a Kossuth Lajos sugárút 35. szám alatt. Vezetője Hainiss Elemér lett. Az oktatás a tanszékvezető jegyzete alapján működött, lényegében a német minta szerinti előadás és betegbemutató formájában. Klebelsberg Kuno, az akkori kultuszminiszter az egész szegedi egyetem építését a klinikákkal, azokon belül is a gyermekklinikával kezdte. Az egyetem alapkövének letétele egyben a gyermekklinika alapkövének letételét is jelentette, melyre országos ünnepség keretében 1926. október 5-én került sor. Ezt követően elképesztő gyorsasággal, két év, négy hónap alatt elkészült a már mostani helyén álló épület, melynek átadása 1929. március 11-én történt. Tervezője Ottovay István (1877–1945) volt. A két épületből álló klinika (a mai gyermekklinika és fül-orr-gégészeti klinika – ahol a fertőző gyermekeket különítették el) 28 kórtermében 96 ágyat helyeztek el. Ekkor már a most ismert előadó helyén lévő tanterem, valamint az első emelet déli szárnyán modern kialakítású csecsemő- és koraszülött részleg helyezkedett el. Az egyes kórtermek – számozás helyett – nagy gyermekorvosok nevét viselték: pl. Bókay, Cerny, Marfan, Schöpf-Merei.¹

3. kép: Sonkodi Rita: A szegedi gyermekklinika, festmény

¹ Szegedi Tudományegyetem, Szent-Györgyi Albert Gyermekgyógyászati Klinika és Gyermekegészségügyi Központ. <https://u-szeged.hu/https://u-szeged-hu/szakk/pedia/kezdooldal/bemutatkozas-menu>

Klebelsberg Kuno a hazai múzeumok ügyét is támogatta. Így született meg a Szépművészeti Múzeum és a megyei múzeumok. 1500 népkönyvtár nyílt, és ezt is a képben szerettem volna érzékeltetni, nem elfeledve az örökbecsű kötetek csodás külsőjét (4. kép).

4. kép: Sonkodi Rita: Könyvespolc, festmény

Gróf Klebelsberg Kuno óriási szellemi ikon volt, és munkájának lenyomatait a mai napig élvezzük. 1930. október 24-én szentelték fel Klebelsberg Kuno büszkeségét, a szegedi Fogadalmi templomot és a Dóm téren, az árkádok alatt található Nemzeti Emlécsarnokot. Még ebben az évben ő hívta haza Szent-Györgyi Albertet Cambridge-ből, és nevezte ki a Szegedi Orvosi Vegytani Intézet élére.²

5. kép: Sonkodi Rita: Szent-Györgyi pipája, festmény – vászon, akril

2 SZTE honlap. Az egyetem története. <https://u-szeged.hu/tortenet> (2022)

Szent-Györgyi nagysága, színes egyénisége, élete valósággal kiáltott az ecsetemért. Szent-Györgyi Albert elmaradhatatlan pipája, notesze, evezőslapátjai vagy legendás autója – mindet megörökítettem.

6. kép: Sonkodi Rita: Szent-Györgyi Albert BSA motorkerékpárja, festmény

Az ereklyék társaságában jól megfér a bölcsészkar homlokzata. Ez az egyetem az első szegedi éveitől kezdve, követve a Kolozsváron kialakult hagyományokat, teret biztosított a történettudományi kutatásokat és történettudományt oktató tanszékek számára, amelyek a Történeti Intézetbe szerveződve illeszkedtek a bölcsészettudományi kar intézményrendszerébe.

Az elmúlt évszázad alatt a Történeti Intézet neve, az intézetet alkotó tanszékek száma, a tanszékek neve, felépítése is változott. Jelenleg hét tanszék és két kutatócsoport alkotja a Történeti Intézetet.³

3 SZTE Arts, <http://arts.u-szeged.hu/szervezeti-felepites/intezetek-tanszekek/torteneti-intezet-191101>

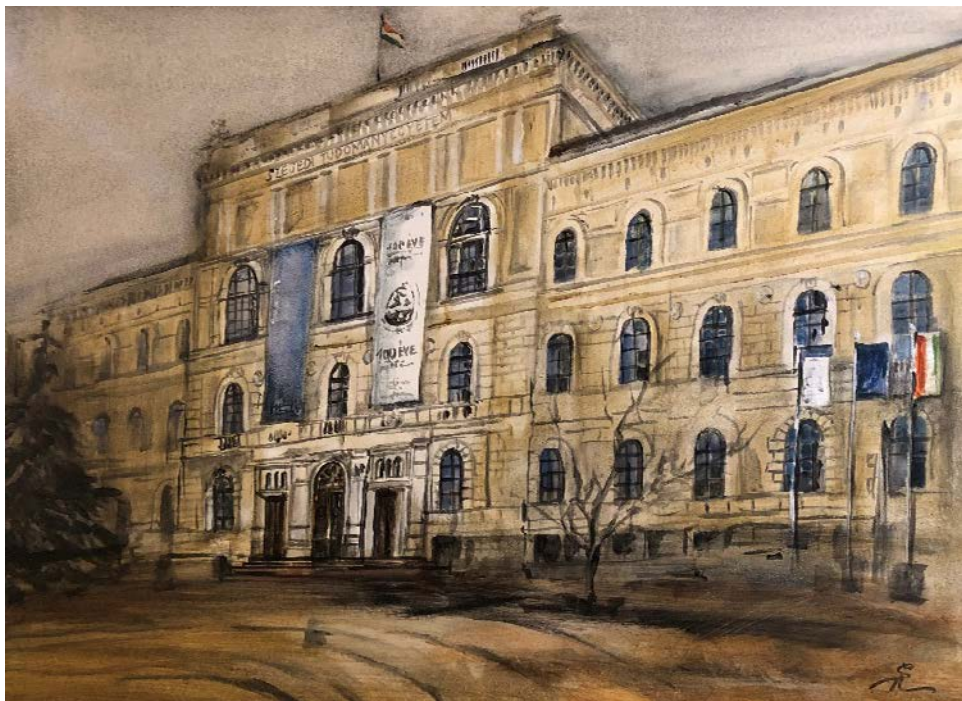

7. kép: Sonkodi Rita: Bölcsészkar épülete, festmény

Amikor 1921. október 10-én megkezdődött Szegeden az egyetemi oktatás, nemcsak egy város, hanem egy egész régió álma vált valóra. A város célkitűzései közt már a 18. századtól kezdve folyamatosan szerepelt egy olyan egyetem alapítása iránti igény, mely a kulturális és nemzeti értékekre tekintettel a nagy Alföld tudásközpontjává válhat. Ez a vágy végül a trianoni szerződés következményeként, az 1581-ben Báthory István által alapított kolozsvári jezsuita kollégium jogutódja, a Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Budapestre, majd végérvényesen Szegedre költözésével valósult meg.⁴

A Rektori Hivatal épületét is megörökítettem, mely az egykori Főreáltanodát ábrázolja, amely ma a Szegedi Tudományegyetem központi épülete, s Szkalnitzky Antal építész tervei alapján készült 1872-ben.

4 SZTE honlap 2022

8. kép: Sonkodi Rita: Szegedi Tudományegyetem Rektori épülete, festmény

Az egyetemi építkezések az 1926. október 5-i alapköletéttel kezdődtek. Klebelsberg támogatásával épültek föl 1929-ig a Tisza-parti klinikák. A Dóm tér a tudományok, a katolikus egyház és a város kapcsolatát építészeti is kifejezi. A különböző kutatóhelyek, intézetek és laboratóriumok fölötti zenélőóra az Erdélyből az Alföldre menekült egyetem szimbóluma. Az egyetemi hallgatókat jelképező bábfigurák jeles tudósokra és irodalmárookra utalnak, a rektor alakjában Klebelsbergre ismerhetünk (Újszászi, 2021).

9. és 10. kép: Sonkodi Rita: Zenélő óra a Dóm téren és Árkádok, festmények

Az „egyetem záróköve” a Dóm tér keleti oldalán, az árkádok alatt, az SZTE Élettani Intézetének bejáratától balra található. Ezt a felirat nélküli, pekkelt, vagyis fogas vésővel vésett mészkő lapot Horthy Miklós 1930. október 24-én azért érintette meg egy díszkalapáccsal, hogy kifejezze: a szegedi egyetemi építkezések véget értek (Újszászi, 2021).

A Dóm téren 1931 májusában „az egyetemépítő miniszter” munkásságát megörökítő domborművet is fölavatták. Közeliében a Klebelsberg család címerét ábrázoló emléktábla, melynek felirata: „Te saxa loquuntur”, azaz „Rólad beszélnek a kövek” (Újszászi, 2021).

11. és 12. kép: Sonkodi Rita: Árkádok Dóm téri kapuja és A Dóm tér, festmény

13. kép: Sonkodi Rita: Juhász Gyula Pedagógusképző Kar épülete, festmény

„Klebelsberg halálát követően, a Délmagyarország 1932. október 15-i számában megjelent nekrológban Kogutowicz professzor azt írta róla:

’Szívvel, lélekkel kultúrpolitikus, akinek gondolkodása elér a tanyavilág legrejtettebb zugáig és a tudomány legmagasabb csarnokáig. Mint kultuszminiszter a magyar tudományosság külügyminisztere. Egyéniség. Nagy ember. Gazdag lélek. Minden értékét odateszi a nemzet lába elé. (...) Szegednek nem újjáépítője, nem felsegítője, hanem naggyá növelője kívánt lenni...’

Klebelsberg Kuno Szegedet választotta nyugvóvárosának. Temetését 1932. október 15-én tartották. A Dóm altemplomában található (1935. április 11-én felavatott) sír emléke.

A halált követően özvegye viszontagságos éveket élt. 1949-ben megvonták tőle azt a nyugdíját, amit a Klebelsberg által korábban támogatott szerzetesrendek adtak össze. Kilakoltatták a pesthidegkúti családi villájukból. 1951. július 15-én kitelepítették a Békés megyei Okány melletti tanyára. 1954-ben az Akadémia sem adott neki segílyt. 1956 nyarán a szegedi tanács szegénységi bizonyítványt állított ki a nevére. Végül 9 éven át a Dóm téri püspöki palotában élt, Hamvas Endre püspök jóindulatából. Klebelsberg Kunoné Botka Sarolta 86 évesen, 1964-ben hunyt el. Férje mellett nyugszik, a Dóm altemplomában” (Újszászi, 2021. o. n.).

18. és 19. kép: Sonkodi Rita: Klebelsberg grófné báli táskája és Nagymamám kedvenc kávé csészéje, festmények

Emlékezünk Klebelsberg Kuno egykori kultuszminiszterre, és óvjuk emlékét, példát adva a ma emberének. A 2021. november 11-i Egyetem Napja programja részeként az SZTE vezetői megkoszorúzták Klebelsberg Kuno síremlékét és a 95 évvel ezelőtt kezdődő szegedi építkezések támogatóit bemutató „Egyetemalapítók” domborművet.

Én az ecsettel emlékezem a legendás kultuszminiszter, gróf Klebelsberg Kuno alakjára, a Nobel-díjas Szent-Györgyi Albertre és nagymamámra, dr. Ferdinánd Máriára. Ez az én egyetlen eszközőm, mellyel példát szeretnék mutatni a mai hallgatóknak. Elmesélve életútjukat, megmutatva ezeket a kultikus egyetemi épületeket, szellemi fészkeket. Szeretném remélni, hogy nem csak az én szememben váltak ezek az ikonok példaadókká. Ezek a festmények adjanak méltó tiszteletet elődeinknek, és mutassanak példát a mai embereknek. Én az ecsettel tettem ezt, és bízom benne, hogy minden egyetemi polgár a maga módján hasonlóan cselekszik.

Irodalom

- Hamza Gábor (2014): Történeti áttekintés a kolozsvári egyetemről. *Polgári Szemle*, **10.** 1–2. sz. <https://polgariszemle.hu/archivum/87-2014-marcius-10-efolyam-1-2-szam/tudomanyos-muhelyek/589-toerteneti-attekintes-a-kolozsvari-egyetemrol>
- Székelyné Körösi Ilona (1996): Az alföldi Klebelsberg-iskolák. *Honismeret*, **24.** 2. sz. 12-19.
- Újszászi Ilona (2021): Klebelsberg Kuno, az „egyetemépítő miniszter” portréja 13+1 képben. *SZTE Hírek* 2021. november. <https://u-szeged.hu/sztehitek/2021-november/klebelsberg-kuno?objectParentFolderId=49078>